

นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ : ม้าก้านกล้วย

Creative folk dance: Banana Stem Horse

ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์^{1*} สังคม พรหมศิริ¹ สรินทร คุ่มเขต¹ จุฑาภรณ์ วิลัยแก้ว¹

ผุสดี โกมาสถิตย์¹ ณัฐริกา จำปาวัด¹ และ ปวีณา พรหมท้าว¹

Chomphunat Chomphuphan^{1*}, Sungkom Phormsiri¹, Sarinthorn Khumkhet¹,

Jutaporn Wilaikeaw¹, Pudsadee Komasathit¹, Nattharika Champawat¹

and Paweena Phromthao¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นม้าก้านกล้วย และ 2) นำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ปราชญ์ชุมชนและผู้สูงอายุบ้านท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย และบ้านท่าสวรค์ อำเภอนาดูน จังหวัดเลย จำนวน 15 คน นักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 8 คน ครูผู้สอนนาฏศิลป์ จำนวน 5 คน และนักศึกษาศาสนาวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบสังเกตพฤติกรรม และประเด็นวิพากษ์การแสดง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นของไทย ชุด ม้าก้านกล้วย โดยนำเสนอภูมิปัญญาพื้นบ้านในการประยุกต์ใช้ธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นของเล่นและการละเล่นเด็กซึ่งสื่อให้เห็นว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยที่มีรากฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม แนวคิดของการแสดงคือการนำเสนอด้วยกระบวนการทางตามแบบนาฏศิลป์ ออกแบบท่ารำให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา ได้แก่ ท่ารำที่เน้นความสนุกสนานผสมผสานกับอากาศปฏิกิริยาตามขั้นตอนการเล่นม้าก้านกล้วย ออกแบบดนตรีประกอบการแสดงโดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ผสมผสานระหว่างความเป็นภาคกลางและบริบทของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงชุดนี้เผยแพร่ในรูปของวีดิทัศน์และถ่ายทอดให้เยาวชนคนรุ่นใหม่รับรู้เพื่อมุ่งหวังให้เยาวชนรุ่นใหม่รู้จักการละเล่นของไทยดั้งเดิมเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์สานต่อภูมิปัญญาไทยต่อไปได้ภายใต้พลวัตทางสังคมวัฒนธรรมสมัยใหม่

คำสำคัญ: นาฏศิลป์พื้นเมือง ม้าก้านกล้วย การละเล่น

Abstract

This research aimed to 1) create a dance performance from the Banana Stem Horse game, and 2) presented the creative folk dance of Banana Stem Horse. The target groups used in the research consisted of 15 community leaders and elderly people in Ban Tha Li, Tha Li District and Ban Tha Sawan, Na Duang District, Loei Province; 8 students of The

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Faculty of Education, Loei Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: chomphunat@yahoo.com

Demonstration School of Loei Rajabhat University; 5 dramatic arts teachers; and 10 students of program in dramatic arts, Loei Rajabhat University. The research method used were interviews, behavior observations, and performance critiques. Qualitative data analysis used was content analysis method. The results of the study were as follows: The researcher created a folk dance from a Thai play called Banana Stem Horse, presenting folk wisdom in applying nature to invent toys and children's play, conveying that Thai folk culture has its roots in an agricultural society. The concept of the show was to present with dance movements. The choreography was designed to cover the meaning of the content, focusing on fun combined with gestures according to the steps of playing. The music for the show was designed by using folk instruments that combined the central region and the context of the northeastern region. The creation of this show has been published in the form of a video and conveyed to the younger generation with the hope of making them aware of traditional Thai games as part of the preservation and continuation of Thai wisdom under dynamics modern social culture.

Keywords: folk dance, Banana Stem Horse, Thai play

บทนำ

การเล่นพื้นบ้านไทย เป็นการเล่นที่สืบทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยไม่มีการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนาน ไม่เน้นการแข่งขัน จึงมีคุณค่า และมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรม เห็นคุณค่าของตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก รู้จักปรับตัวให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (Office of Recreation, 2014) เป็นคุณลักษณะที่มีการแสดงออกถึงลีลาท่าทางต่าง ๆ ในขณะเล่น ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่มีความหมายในเชิงความสวย ความงาม และความดี มีลักษณะและพฤติกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในยุคก่อน มีการเรียนรู้และใช้ประโยชน์สืบทอดกันมายาวนาน เป็นการแสดงถึงความเจริญของงานความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว สมานสามัคคี มีศีลธรรมอันดีงาม และเป็นวิถีชีวิตของคนไทยทุกภาคส่วน (Thongtumluing, Polsiri, & Rattanasiri, 2018)

ม้าก้านกล้วยเป็นการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยชนิดหนึ่งที่นิยมเล่นกันโดยทั่วไป โดยผู้ใหญ่จะนำก้านใบกล้วยมาใช้ประดิษฐ์เลียนแบบหัวและคอหรือลำตัวม้า ใช้ก้านกล้วยรัดใบตองออกทั้งสองข้างเหลือส่วนปลายเล็กน้อยสำหรับเป็นหางม้า ส่วนทางโคนก็ทำเป็นหัวม้า ใช้เชือกผูกโยงเป็นบังเหียน (Dujisriwatchara, 1994) เมื่อขึ้นไปขี่บนหลังม้าก้านกล้วย ก็ทำท่าเหมือนขี่ม้า เพิ่มสายบังเหียนให้ดูคล้ายการบังคับม้าของจริง มีการแข่งขันท้าเป็นฝ่ายพระเอก ฝ่ายผู้ร้าย หรือชนขี่ม้าแข่งขันประชันว่าใครวิ่งเร็วกว่ากัน การเล่นม้าก้านกล้วยเป็นกุศโลบายของผู้ใหญ่ที่ต้องการให้ลูกหลานวิ่งเล่นออกกำลังกายให้สุขภาพแข็งแรง สร้างความเพลิดเพลินและสร้างความสามัคคีในหมู่คณะด้วยวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันนี้ การเล่นม้าก้านกล้วยเริ่มเลือนหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจากแต่ก่อน ถึงกระนั้นม้าก้านกล้วยก็ยังสามารถพบได้ตามงานวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือกิจกรรมกลางแจ้งสำหรับเด็กปฐมวัย จากประเด็นดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นม้าก้านกล้วย และ 2) นำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชูม้าก้านกล้วย

โดยสื่อออกมาในรูปแบบของการแสดงที่เข้าใจง่าย เพื่อสืบสานการละเล่นพื้นบ้าน และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของ ไทยต่อไป

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาภาคสนาม ศึกษาเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกันยายน 2564 ถึง เดือนมีนาคม 2565 ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งได้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการละเล่นม៉าก้านกล้วย จำนวน 15 คน แบ่งเป็น ปราชญ์ชุมชน บ้านท่าลี่ จำนวน 1 คน ผู้สูงอายุบ้านท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย จำนวน 7 คน และผู้สูงอายุบ้านท่าสวรรค์ อำเภอนาดูน จังหวัดเลย จำนวน 7 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และสามารถถ่ายทอดข้อมูลการละเล่นม៉าก้านกล้วยได้

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกทางการเล่น บุคลิกท่าทาง การเคลื่อนไหว คือ นักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 8 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง

3. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการให้ข้อเสนอแนะและวิพากษ์การแสดง คือ ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ และมีผลงานออกแบบชุดการแสดงนาฏศิลป์ของตนเอง จำนวน 5 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง

4. กลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอดนาฏศิลป์พื้นเมือง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 10 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไป ประวัติความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ขั้นตอนการละเล่นม៉าก้านกล้วย และ แบบสังเกตพฤติกรรมด้านการแสดงออกทางการเล่น บุคลิกท่าทาง การเคลื่อนไหวร่างกายของเด็ก เพื่อให้ได้ข้อมูล เข้าสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการสร้างสรรค์การแสดงและประเด็นวิพากษ์การแสดงสำหรับใช้ในขั้นตอน การนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ประเด็นสัมภาษณ์ และประเด็นวิพากษ์ สร้างขึ้นจากแนวคิดของ Taweerat (1997) มีลักษณะข้อคำถามแบบปลายเปิด (open-ended) ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง และกำหนดประเด็น คำถามย่อยของการวิจัย จากคำถามหลักในแต่ละข้อเพื่อให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเตรียม/วางแผนดำเนินการวิจัยศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สร้างเครื่องมือในการวิจัย และ ติดต่อประสานงานกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2. เก็บข้อมูลการละเล่นม៉าก้านกล้วยโดยการสัมภาษณ์แบบปราศรัยชุมชนและผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกทางการเล่นม៉าก้านกล้วย บุคลิกท่าทาง การเคลื่อนไหวร่างกายในขณะเล่นของ นักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดง

3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเข้าสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการพัฒนา รูปแบบศิลปะการแสดง

4. สร้างสรรค์องค์ประกอบชุดการแสดง ซึ่งได้แก่ ดนตรีประกอบ กำหนดผู้แสดง ออกแบบเครื่องแต่งกาย และ อุปกรณ์ประกอบการแสดง

5. ผู้วิจัยร่วมกันระดมสมองเพื่อออกแบบท่ารำ รวมทั้งรูปแบบการแปรแถวให้สอดคล้องประสานกลมกลืนกับ ดนตรีประกอบการแสดงจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามแนวทางการประดิษฐ์ทำรำนานาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นเมือง

6. ทดลองปฏิบัติการแสดง โดยถ่ายทอดท่ารำและรูปแบบการแปรแถวให้นักศึกษาศาสาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

7. นำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ม้าก้านกล้วย โดยจัดให้ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ และมี ผลงานสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์ของตนเองรับชมการแสดง

8. ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิประชุมร่วมกันเพื่อวิพากษ์การแสดง และให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้ได้ ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้อง ชัดเจน

9. วิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ และสรุปผลการวิจัย/นำเสนอผู้เกี่ยวข้อง

10. เผยแพร่การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ม้าก้านกล้วย โดยนำเสนอในรูปแบบสื่อวีดิทัศน์ เป็นการปรับเปลี่ยน การนำเสนอภาพการละเล่นพื้นบ้านให้อยู่ในรูปของการแสดงสร้างสรรค์ผ่านสื่อวีดิทัศน์ในช่องทางที่เข้าถึงง่าย และ ตรงตามรูปแบบการใช้ชีวิตของคนรุ่นใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์และการวิพากษ์การแสดง ใช้วิธี วิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสรุปความเชิงพรรณนา และใช้ในกระบวนการตีความหมายสำหรับการพัฒนาการแสดงต่อไป

ผลการศึกษา

1. ผลการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นม้าก้านกล้วย

ผลการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นม้าก้านกล้วย ได้ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง สร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย โดยผู้วิจัยได้ยึดหลักในการคิดชุดการแสดง องค์ประกอบด้านท่ารำ เครื่องแต่งกาย ดนตรีประกอบการแสดง และหลักการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดง ดังนี้

1.1 กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง แนวคิดของการแสดงสะท้อนภาพสังคมไทยในอดีต ผ่าน “ม้าก้านกล้วย” การละเล่นของเด็กไทยที่เรียบง่าย สร้างความสนุกสนาน สามัคคี เพื่อนำเสนอให้เป็นที่รู้จักของคนสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

1.2 กำหนดรูปแบบของชุดการแสดง ชุด ม้าก้านกล้วย ในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอภาพ วิธีการทำม้าก้านกล้วย รูปแบบการเล่นที่มีการแสดงลีลาการขี่ม้า การทำประชันแข่งขันกัน จากนั้นจบลงด้วยความสนุกสนานสามัคคีที่ดีต่อกัน

1.3 กำหนดองค์ประกอบการแสดง ซึ่งได้แก่ ดนตรีประกอบการแสดง ผู้แสดง การแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดง แนวคิดการประดิษฐ์การแสดงพื้นเมืองและนาฏศิลป์ไทย ดังนี้

1.3.1 ดนตรีประกอบการแสดง ผู้วิจัยผสมผสานท่วงทำนองที่คุ้นชินของภาคกลางกับลายเพลงภาคอีสานโดยใช้ดนตรีพื้นบ้านอีสานบรรเลงเพลงที่เรียบง่ายขึ้นใหม่ นำทำนองและลายเพลงดั้งเดิมมาผสมผสานตามแนวคิดของการแสดง แบ่งดนตรีเป็น 4 ช่วง เริ่มจากใช้ทำนองคางควากินกล้วย สื่อถึงผู้นำม้ากล้วยมาทำเป็นของเล่นให้ลูกหลาน จากนั้นใช้ทำนองแก้วหน้าม้า เสนอช่วงโชว์ลีลาการขี่ม้าและการทำประชันฝีมือ ต่อด้วยลายศรีทันดอนแสดงภาพการวิ่งแข่งขันที่สนุกสนาน จบด้วยการผสมผสานทำนองดนตรีในจังหวะแข็ง เพื่อสื่อถึงความสนุกสนาน รื่นเริง และนำเสนอความเป็นดนตรีอีสานตามบริบทของพื้นที่

1.3.2 การกำหนดผู้แสดง แนวคิดการแสดงสื่อถึงการละเล่นของไทยที่กลุ่มเด็กชกชวนมาสนุกสนานร่วมกัน จึงกำหนดให้มีทั้งผู้แสดงชายและหญิง แบ่งเป็นชาย 6 คน หญิง 4 คน เลือกผู้แสดงตัวเล็ก กะทัดรัด มีสัดส่วนความสูงเสมอกันเพื่อความสวยงามและความสะดวกในการแปรแถว

1.3.3 การแต่งกาย ผู้วิจัยออกแบบโดยใช้แนวคิดจากการเล่นชกชวนสนุกสนานของเด็กไทย ที่ไม่ค่อยระวัง ไม่กลัวเปื้อน จึงใช้ใจกระเบนสีทึบเพื่อความคล่องตัวและไม่เปื้อนง่าย ใส่เสื้อคอกลมหลากสีหลายลายเพื่อสื่อถึงกลุ่มเด็กที่มาจากต่างบ้าน โดยเครื่องแต่งกายของชาย-หญิงให้เป็นคู่เข้าชุดกัน

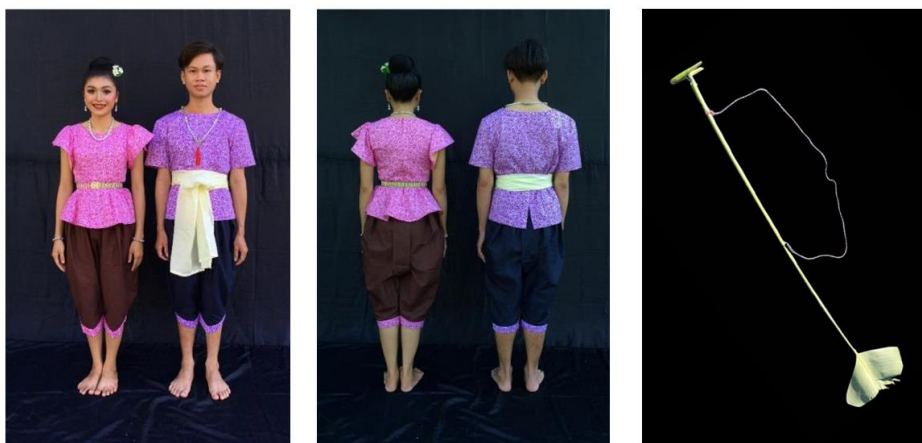

Figure 1 Costumes and props for Banana Stem Horse.

1.3.4 อุปกรณ์ประกอบ ได้แก่ ม้าก้านกล้วย ทำจากก้านกล้วยติดใบตองออกทั้งสองข้างเหลือส่วนปลายเล็กน้อยสำหรับเป็นหางม้า ส่วนทางโคนก็ทำเป็นหัวม้า ใช้เชือกผูกโยงเป็นบังเหียน ดัง (Figure 1)

1.4 การออกแบบท่ารำและการแปรแถว ผู้วิจัยนำแนวคิดจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์เป็นแนวทางในการออกแบบโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ผสมผสานท่ารำแม่บทอีสาน และท่าพื้นเมือง ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา (Samakabud, 1995) รวมทั้งตีความหมายจากท่าทางธรรมชาติและเคลื่อนไหวแบบอิสระที่สื่อถึงการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สนุกสนานของเด็ก เช่น การขี่ม้า ตีใจ เสียใจ เสียใจ เรียก ประมอญ เมียงมอง โห่ร้อง นำมาออกแบบเป็นท่าทำให้เกิดความอ่อนช้อย สวยงาม กำหนดการแปรแถวที่เรียบง่ายตามลักษณะกิริยาท่าทาง การเดิน-วิ่ง การนั่ง-ยืน การย่อ-ท่า กระโดด ตามกิจกรรมการเล่นของเด็กแต่ละช่วงการแสดง ทั้งนี้การแสดงชุด ม้าก้านกล้วย แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ก้านกล้วย การแสดงช่วงแรกให้ผู้ใหญ่พาเด็กผู้ชายออกมาตัดก้านกล้วยเพื่อทำอุปกรณ์เพื่อให้ลูกหลานเล่นระหว่างรอผู้ใหญ่ทำงาน ผ่านการรำรำประกอบทำนองคางคากินกล้วยที่คุ้นหู ท่ารำถูกตีความหมายมาจากท่าทางธรรมชาติและเคลื่อนไหวแบบอิสระของเด็กผู้ชายที่ขี่ก้านกล้วยเล่นอย่างสนุกสนานการแปรแถวเน้นลักษณะการวิ่งแปรแถวเพื่อให้ความรู้สึกถึงความแข็งแรง สนุกสนาน ดัง (Figure 2)

Figure 2 Examples of dance postures, part 1: Khan Kluay.

ช่วงที่ 2 เก่งกล้า นำเสนอภาพความรื่นเริงของเด็กผู้หญิงที่ออกมาเล่นกันเป็นกลุ่ม ท่ารำแสดงถึงความสวยงาม พร้อมเพรียงตามท่วงทำนองจังหวะที่รวดเร็วและเรียบง่าย ฝ่ายชายมองเห็นจึงเรียกออกมาเล่นม้าก้านกล้วยด้วยกัน แต่จะมีเด็กผู้ชาย 2 คน วิ่งไปหาเด็กผู้หญิงคนเดียวกันจึงอวดความกล้าทำแข่งม้าก้านกล้วยกัน รูปแบบแถวจะเคลื่อนไหวไปในลักษณะอิสระให้สัมพันธ์กับท่าทางชักชวนกันเล่นสนุก ดัง (Figure 3)

Figure 3 Examples of dance postures, part 2: Keng Kla.

ช่วงที่ 3 ทำประชัน ภาพการแสดงสื่อถึงความสุขสนุกสนานของกองเชียร์ร่วมนกับความมุ่งมั่นของผู้แข่งขัน ใช้ดนตรีลายศรีทันดอนที่มีจังหวะรวดเร็วมีลูกล่อลูกชนเพื่อให้ทั้งผู้แข่งขัน กองเชียร์รวมถึงผู้ชมมีอารมณ์ร่วมกับการแสดงใช้ลีลาท่าร่าที่รวดเร็ว เน้นความคล่องแคล่วว่องไว และความสนุกสนานรื่นเริง จบการแข่งขันมีฝ่ายที่ชนะและฝ่ายที่เสียใจ ดัง (Figure 4)

Figure 4 Examples of dance postures, part 3: Tah prachan.

ช่วงที่ 4 หรรษา นำเสนอภาพความขื่นมื่นในช่วงหลังจากแข่งขันเสร็จสิ้น ผู้หญิงได้จับมือฝ่ายชนะเดินไปหาผู้แพ้ ฝ่ายชนะเดินเข้าไปจับมือและชวนกันเล่นม้ก้านกล้วยต่ออย่างมีความสุข ท่าร่าสื่อถึงความสามัคคี กลมเกลียว ร่าเริงตามท่วงทำนองเพลงเซิ้งในจังหวะรวดเร็ว รื่นเริง ผ่านท่าทางที่เรียบง่ายแต่แฝงความงดงามจากนั้นก็ถึงเวลาต้องกลับบ้าน จึงมีม้ก้านกล้วยต่อแถมกันเข้าไป ดัง (Figure 5)

Figure 5 Examples of dance postures, part 4: Han sa.

2. ผลการนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้ก้านกล้วย

เมื่อผู้วิจัยพัฒนาการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้ก้านกล้วย เสร็จสิ้นกระบวนการ ต่อมาจึงทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครอบครัวประกอบ เพื่อตรวจสอบลีลาท่าร่าและการแปรแถวให้สัมพันธ์กับดนตรีประกอบการแสดง โดยถ่ายทอดการแสดงที่พัฒนาขึ้นแก่นักศึกษาศาขวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จากนั้น นำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด ม้ก้านกล้วย โดยจัดให้ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ และมีผลงานสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์ของตนเองรับชมการแสดง และประชุมร่วมกันเพื่อวิพากษ์การแสดงตามประเด็น รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้ชุดการแสดงสมบูรณ์พร้อม ผลปรากฏ ดังนี้

2.1 ด้านแนวคิดของการแสดงสื่อให้เห็นถึงการละเล่นม៉าก้านกล้วยที่มีความสนุกสนาน นำเสนอผ่านการแสดงที่ผสมผสานระหว่างความเป็นภาคกลางและบริบทของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อย่างลงตัว

2.2 ด้านรูปแบบการแสดง นำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ แสดงภาพการละเล่นของเด็กที่มีการแข่งขันประชัน แต่แฝงไปด้วยความสนุกสนาน ในรูปแบบการแสดงที่ใช้ท่าทางของผู้แสดงเป็นตัวบอกเล่าเรื่องราวได้อย่างชัดเจน รวมทั้งนำเสนอคุณธรรมด้านความสามัคคี รู้แพ้ รู้ชนะจากการแสดงภาพความชื่นมื่นหลังจากแข่งขันเสร็จสิ้น ฝ่ายชนะเดินไปจับมือผู้แพ้และชวนกันเล่นม៉าก้านกล้วยต่ออย่างมีความสุข

2.3 ด้านองค์ประกอบการแสดง

2.3.1 ดนตรีประกอบสอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดง มีการแบ่งแนวทำนองของดนตรีตามช่วงการแสดง ทำให้ฟังไม่เบื่อ สร้างอารมณ์ร่วม เข้ากับรูปแบบการแสดง และสอดคล้องกับท่ารำ

2.3.2 ผู้แสดง คัดเลือกผู้แสดงได้เหมาะสมกับแนวคิดของการแสดงที่ต้องการสื่อถึงการละเล่นของเด็ก จำนวนผู้แสดง รูปร่าง เหมาะสม ระดับความสามารถของผู้แสดงใกล้เคียงกัน

2.3.3 การแต่งกาย สวยงาม เรียบง่าย สีสันสดใส เหมาะกับแนวคิดและเข้ากับผู้แสดงใช้เครื่องประดับน้อยชิ้นเหมาะสมกับเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายไม่เป็นอุปสรรคต่อลีลาท่ารำ

2.4 การออกแบบท่ารำ ครอบคลุมแนวคิดและรูปแบบของการแสดง ท่ารำดูเรียบง่าย สื่อความหมายได้ดี มีการผสมผสานทั้งท่ารำพื้นเมือง ภาษาท่า และท่าทางธรรมชาติ ทำให้เข้าใจได้ง่าย เกิดรูปแบบการแสดงที่น่าสนใจ เหมาะสมกับเรื่องราวที่ต้องการสื่อสาร

จากการนำเสนอ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่าการแสดงสนุกสนาน เพลิดเพลิน ดูแปลกใหม่ เข้าใจง่าย ทำให้นักย่อนถึงเรื่องราวในอดีตของตนเอง ทำนองดนตรีผสมผสานทั้งของภาคกลางและพื้นเมืองอย่างลงตัว การแสดงสามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึงการละเล่นของไทยที่สร้างความสนุกสนานและความสามัคคีของวัยเด็กได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

1. การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการละเล่นม้าก้านกล้วย

การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ ชุด ม้าก้านกล้วย ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดของชุดการแสดงเป็นลำดับแรก โดยสะท้อนถึงภาพสังคมไทยในอดีต ผ่านการละเล่นม้าก้านกล้วย เพื่อให้เป็นที่รู้จักของคนสมัยใหม่มากขึ้น เป็นการช่วยสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อันหมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน (Department of Cultural Promotion, 2016) การนำการละเล่นของไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนที่สร้างกุศโลบายให้ลูกหลานสุขภาพแข็งแรง มีความ

สามัคคีกัน มานำเสนอในยุคปัจจุบัน เป็นการให้ความสำคัญกับรูปแบบการถ่ายทอดที่ทันสมัย สรูปได้ใจความและเข้าใจง่าย โดยสามารถบูรณาการในการถ่ายทอดให้อยู่ในรูปแบบที่น่าสนใจต่อเยาวชน (Promsilp, 2022) กำหนดรูปแบบของชุดการแสดงในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ เป็นการแสดงภาพสะท้อนผ่านนาฏศิลป์พื้นเมือง อันเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สร้างสรรค์สุนทรีย์ให้กับคนในสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สามารถสะท้อนวิถีชีวิตและกิจกรรมของคนในท้องถิ่น ร้อยเรียงรูปแบบการแสดงให้เห็นภาพความสนุกสนานของเด็กไทย เป็นการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่อง และจัดเสนอในรูปแบบการแสดง โดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม (Pantoomkomol, 1995)

สำหรับดนตรีประกอบการแสดง ผู้วิจัยเลือกใช้ดนตรีพื้นบ้านอีสานบรรเลงทำนองและลายเพลงดั้งเดิม ผสมผสานทำนองที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ โดยศึกษาท่วงทำนอง ความสัมพันธ์กับทำนอง รวมถึงการสื่อความหมายเพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการแสดงแต่ละชุด (Sriboonnark, 2011) เป็นการใช้นาฏศิลป์สะท้อนเรื่องราวเพื่อให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วมกับการแสดง ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความประณีตงดงามมีแบบแผนให้ความบันเทิงอันโน้มน้าวอารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมให้คล้อยตาม โดยอาศัยการบรรเลงดนตรีและการขับร้องเข้าร่วมด้วยเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณค่ายิ่งขึ้น (Tepwong, 1998) ในส่วนของการแต่งกาย เน้นออกแบบให้สวยงาม สีสันหลากหลาย บ่งถึงความสดใสวัยเด็ก ช่วยสร้างความเป็นตัวละครให้กับนักแสดง (Jiwakanon, 2015) เครื่องแต่งกายชาย-หญิงเลือกสีให้เข้าชุดกัน เป็นการวางสีเครื่องแต่งกายให้กลมกลืนกัน หรือนิยมให้สีตัดกัน โดยยึดสีเสื้อเป็นหลัก นิยมหลากหลายสีเพื่อให้เกิดความแปลกตา จะมีทั้งสีเข้มและสีอ่อน เพราะความงามของเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่ชูความงามของการแสดงให้เด่น (Buarod, 2015)

การออกแบบท่ารำและการแปรแถว ผู้วิจัยใช้ภาษานาฏศิลป์ผสมผสานท่ารำแม่บทอีสาน และท่าพื้นเมือง รวมทั้งตีความหมายจากท่าทางธรรมชาติและการเคลื่อนไหวแบบอิสระที่สื่อถึงการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สนุกสนานของเด็ก เช่น การขี่ม้า ตีใจ เสียใจ เขียว เรียก ปรบมือ เมียงมอง ให้อึ้ง นำมาออกแบบเป็นท่ารำให้เกิดความอ่อนช้อยสวยงาม ประสานกลมกลืนกันไปกับดนตรีและเพลงร้อง อันเป็นส่วนสำคัญอย่างมากในการออกแบบท่ารำที่จะช่วยส่งเสริมกันและกัน (Aiemsakul, 2011) การออกแบบท่ารำคำนึงถึงรูปแบบของการแสดงเป็นสำคัญ เพื่อให้การออกแบบมีความเหมาะสมถูกต้องตามจารีต สามารถนำเทคนิคกลวิธีมาผสมผสานในกระบวนท่า เพื่อให้กระบวนท่านั้นเกิดลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบการแสดง (Petruang, 2019)

2. การนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย

ในกระบวนกรนำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจัดให้มีการทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครอบครัวประกอบ เพื่อตรวจสอบลีลาท่ารำและการแปรแถวให้สัมพันธ์กับดนตรีประกอบการแสดง โดยถ่ายทอดการแสดงที่พัฒนาขึ้นแก่นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ มีการตรวจสอบความถูกต้องและแก้ไข จนกว่าผู้แสดงจะเกิดความชำนาญและสามารถรับการถ่ายทอดท่ารำได้อย่างสมบูรณ์ (Aiemsakul, 2011) หลังจากนั้นจึงนำเสนอให้

ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์การแสดง เป็นการตรวจทาน ทำให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้อง และสามารถนำเสนอเรื่องราวการละเล่นของไทยตามแนวคิดของการแสดง

ผลจากการนำเสนอ พบว่า การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย แสดงถึงความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แปลกใหม่ เข้าใจง่าย ทำให้นักย้อนถึงเรื่องราวในอดีต ทำนองดนตรีผสมผสานทั้งของภาคกลางและพื้นเมืองอย่างลงตัว สามารถนำเสนอภาพการละเล่นของเด็กไทยให้เป็นที่รู้จักของคนสมัยใหม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยได้ยึดหลักในการคิดชุดการแสดง และหลักการจัดการแสดงจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เพื่อให้ทุกองค์ประกอบสอดคล้องไปกับแนวคิดของการแสดง ดังหลักการที่กล่าวถึงการคิดให้มีนาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมในกรณีกิจกรรมนั้นต้องการให้มีนาฏศิลป์เป็นส่วนประกอบเพื่อสร้างความหรูหรา หรือสืบแก่กิจกรรมหลัก โดยการกำหนดความคิดหลักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์เพื่อให้ผลงานเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างสรรค์ผลงาน (Virulrak, 2006) ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนการนำเสนอภาพการละเล่นพื้นบ้าน ม้าก้านกล้วย ให้อยู่ในรูปของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ และเผยแพร่ผ่านสื่อวีดิทัศน์ในช่องทางที่เข้าถึงง่าย และตรงตามรูปแบบการใช้ชีวิตของคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับ คำกล่าวที่ว่า วัฒนธรรมโดยเฉพาะคติชนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งไม่ใช่เป็นความเปลี่ยนแปลงตามปกติธรรมดาของวัฒนธรรม แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงอันมีปัจจัยทางสังคมเป็นตัวเร่งและเป็นตัวกำหนด ทำให้เกิดการสร้างสรรค์คติชนในรูปแบบและเนื้อหาใหม่ ๆ หลายลักษณะ (Nathalang, 2013) ผู้วิจัยปรับใช้คติชนอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมด้วยการประยุกต์ ผสมผสาน สร้างความหมายใหม่ เพื่อวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านในบริบทใหม่ โดยพัฒนาเป็นศิลปะการแสดงและเผยแพร่ผ่านสื่อวีดิทัศน์ตามแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ (Nathalang, 2016) เป็นการปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รู้เรื่องราวของการละเล่นของไทยซึ่งเป็นวิถีทางในการอบรมบ่มเพาะตามเงื่อนไขอย่างหนึ่งในการรักษาระเบียบสังคม โดยการทำให้คนรุ่นใหม่ที่กำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เรียนรู้และซึมซับกฎเกณฑ์ทางสังคมเข้าไปไว้ในตัวเองให้ได้อย่างสมบูรณ์

สรุป

ผู้วิจัยสะท้อนความคิดในการอนุรักษ์และเผยแพร่การละเล่นม้าก้านกล้วย ซึ่งเป็นการละเล่นของเด็กไทยสมัยก่อน ผ่านการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ม้าก้านกล้วย โดยยึดหลักในการคิดชุดการแสดงองค์ประกอบด้านท่าว่า เครื่องแต่งกาย ดนตรีประกอบการแสดง และหลักการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดง มีการทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครอบครัวประกอบ โดยถ่ายทอดให้นักศึกษาศาสาวิชานาฏศิลป์เพื่อตรวจสอบลืลาท่าว่า การเคลื่อนไหว และการแปรแถวให้สัมพันธ์กับดนตรีประกอบ เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง จากนั้น นำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์การแสดง ผลการวิจัยพบว่าชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น มีความงดงาม สนุกสนาน สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึงการละเล่นของไทยที่สร้างความสนุกสนานและความสามัคคีของวัยเด็กได้เป็นอย่างดี เมื่อมีการนำชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นจัดทำใน

รูปวิดิทัศน์ คลิปวิดีโอ อันเป็นช่องทางในการเผยแพร่การละเล่นของไทยที่ง่ายต่อการเข้าถึงของคนรุ่นหลัง จะทำให้การละเล่นของไทยเป็นที่รู้จัก ทั้งนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยพัฒนารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการแสดงที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่ในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสานต่อภูมิปัญญาของไทยต่อไป

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุบ้านท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย และบ้านท่าสวรค์ อำเภอนาด้วง จังหวัดเลย ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- Aiemsakul, C. (2011). *Dance design (Thai creative dance)*. Bangkok: Bophit Printing. (in Thai)
- Buarod, S. (2015). *Thai dance theatre production*. Bangkok: Faculty of Fine and Applied Arts, Suansunandha Rajabhat University. (in Thai)
- Department of Cultural Promotion. (2016). *Act-on-promote and preserve intangible cultural heritage, 2016 and convention for the safeguarding of the intangible culture heritage, 2003*. Bangkok: Intangible Cultural Heritage Preservation Group, Institute of Cultural Studies, Department of cultural Promotion. (in Thai)
- Dujisriwatchara, U. (1994). *Thai play and amusement*. Bangkok: Aksaraphiphat. (in Thai)
- Jiwakanon, R. (2015). Picturization. In N. Veohong, (Ed.), *Introduction to dramatic arts* (pp. 153-168). Bangkok: Department of Dramatic Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Nathalang, S. (2013). "Creative folklore": A review of its social context and related concepts. *Journal of Letters*, 42(2), 1-74. (in Thai)
- Nathalang, S. (2016). *Creative folklore: dynamics and application of folklore in contemporary Thai society* (research report). Bangkok: Thailand Science Research and Innovation. (in Thai)
- Office of Recreation. (2014). *Thai folk play*. Bangkok: Sun Packaging. (in Thai)
- Pantoomkomol, S. (1995). *Art of performance (Modern drama)*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Petruang, N. (2019). *The creation of Thai contemporary dance: Round of existences*. Bangkok: Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University. (in Thai)
- Promsilp, V. (2022). Ayutthaya harvesting songs: contemporary inheritance and conservation initiated by H.R.H. Princess maha chakri siridhorn. *Journal of Liberal Art of Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi*, 4(2), 322-333. (in Thai)
- Samakabud, P. (1995). *The concept of inventing "Seang"* (2nd ed.). Udon Thani: Udon Thani Rajabhat University. (in Thai)
- Sriboonnark, K. (2011). *Traditional I-san folk dance*. Surin: Surin Rajabhat University. (in Thai)
- Taweerat, P. (1997). *Research methods in behavioral and social sciences* (7th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Book Center. (in Thai)

- Tepwong, S. (1998). *Thai traditional drama for teacher in primary, secondary and high school*. Bangkok: Odeonstore. (in Thai)
- Thongtumluang, K., Polsiri, A., & Rattanasiri, M. (2018). Conservation and development of the Thai children's folk play wisdoms in the North. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 11(1), 1320-1336. (in Thai)
- Virulrak, S. (2006). *Periscope dance* (2nd ed.). Bangkok: Department of Dance, Faculty of Fine & Applied Arts, Chulalongkorn University. (in Thai)